

МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

У даній статті визначається роль музики у естетичному вихованні та формуванні естетичного ставлення у студентів педагогічного коледжу.

In the given article the actuality of forming of esthetics filing is considered as one of necessary factors of professionalism of future teachers.

Постановка проблеми. В умовах національного відродження музика має невичерпану силу впливу на духовний та емоційний світ підростаючого покоління – оскільки художні потенції людини, її естетичні можливості з найбільшою повнотою і послідовністю виявляються саме у музичному мистецтві. Музика, втілюючи в собі всі особливості естетичного відношення людини до дійсності, є специфічним видом діяльності як одна з форм суспільної свідомості. Тому музичне виховання на музично-педагогічних відділеннях, де закладаються і формуються основи духовних потреб, естетичні смаки, погляди на переконання, набуває сьогодні особливої актуальності. Перед викладачем стоять завдання: по-перше, – виховувати в студентів інтерес і любов до високохудожньої музики, формувати їх смаки, розвивати музичні здібності; по-друге, – виявити моральний заряд музичних творів, зробити очевидним для студентів реальний життєвий зміст музики – її ідейну, моральну, естетичну спрямованість та, використовуючи музику як інструмент естетичного впливу, прищепити учням таке відношення до дійсності, яке б відповідало потребам національного виховання. Адже, сприймаючи музичне мистецтво, студент, сам того не усвідомлюючи, формує свою особистість. І відповідно до того якою буде якість музичних творів, – такого ж духовного змісту набуватиме особистість.

Аналіз останніх досліджень. На виховному потенціалі музичного мистецтва акцентували увагу в своїх роботах педагоги-композитори С. Воробкевич, А. Вахнянин, Д. Кабалевський, К. Стеценко. З'ясуванню специфіки сприйняття музичного твору присвятили свої наукові дослідження Б. Асаф'єв, О. Апраксина, А. Лашенко, О. Костюк, О. Рудчицька, О. Ростовський, В. Бутенко.

Мета статті полягає у визначенні ролі музичної освіти у формуванні естетичного ставлення у студентів педагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу. Молоде покоління є найвразливішим та неврівноваженим стосовно своєї національної залежності. Тому проблема формування естетичного ставлення до національних цінностей у студентському віці, коли молода людина вже починає усвідомлювати себе як особистість, потребує позитивного вирішення. А оскільки з усіх видів мистецтва найулюбленішим середовищем студентів є музика, стає цілком незаперечним її вплив на формування різних сторін особистості, вважаючи і національну самосвідомість. Крім того, сприймаючи музичне мистецтво, студент розвиває свій естетичний смак, інтереси, оволодіння критеріями оцінювання прекрасного, що, в свою чергу, впливає на духовну культуру особистості. Через спілкування з музикою свого народу учень глибше пізнає його історію, естетично переживає події минулих років, трансформовані в думу, пісню тощо, вчиться любити рідний край, красу його природи, розкриває для себе невідомі сторінки культури свого народу, питається його духовними здобутками [2: 138]. Серед засобів духовного збагачення велика роль належить музичному мистецтву, яке дає змогу відчути радість емоційного піднесення, бачити і втілювати прекрасне в реальність. Сучасна музична педагогіка все частіше звертається до творів національного походження.

У дзеркалі мистецтва відображається вся багатозначність навколишнього світу. Та є в мистецтві й свій особливий „предмет”, своя улюблена тема: це – людина. А саме мистецтво є витвір людини, особистості і несе на собі її особисті позиції [1: 267].

Ще древні греки вперше створили теорію виховання, побудовану на принципах гармонії і всебічності. Багато уваги цьому надавав Аристофан. Він навіть вказував на те, що кращі люди держави „...виховані в палестрах, хорах і в музиці”. І на чолі народу повинні стояти люди музично виховані. Музичний ритм і гармонія, як вони вважали, привчають до упорядкованості в рухах, думках, в емоціях і в діяльності [3: 7].

Платон, вважаючи, що музика може здійснювати як високоморальний, так і розбещувальний вплив, наполягав на необхідності вірно нею користуватися. Виходячи з цього, багато уваги приділяв підбору репертуару і музичних інструментів.

Музиці, як засобу етичного виховання віддавав перевагу й Аристотель: „Навіть одна мелодія, без супроводу, містить в собі етичні якості, між тим, як ні фарби, ні запахи, ні смакові відчуття нічого подібного в собі не мають”.

Засновником російської професійної музичної освіти був А.Рубінштейн. Ще у 80-их роках XIX століття він виступив з проектом втілення музичних занять в усіх школах. Причому зробити це пропонував на державному рівні.

До цього часу належить і педагогічна діяльність Яворського і Асаф'єва.

Педагогічна система Яворського базувалася на розвитку в учнів творчих джерел. Не про те треба дбати, щоб кількість людей, які грають на інструменті було збільшено, а про те, щоб дрімаючі творчі сили нашого музичного народу вийшли на світ. Він вважав, що елемент творчості повинен увійти до програми усіх шкіл. Розроблена їм методика складалася з кількох тісно пов'язаних форм роботи. Одна з них була спрямована на активізацію музичного сприйняття дитини.

На заняттях зі „слухання музики” педагог звертався до зіставлень з іншою музикою і з творами інших мистецтв; вчив не тільки розумітися на характері музики, а й зосереджено слідкувати за особливостями її взаємозв'язаних і взаємодоповнюючих засобів виразності; вертався до жанрових і стилевих узагальнень. Справа не зводилась до сприйняття музики, обговорення почутого і пояснень педагога. Шлях був більш широким: один і той же твір вивчався різними засобами – його співали хором, диригували, інсценували. Крім того, багато уваги приділяв вивченню і усвідомленню слів-термінів. Усе це поєднувалось з виконанням музики. Важливою стороною роботи були уроки руху під музику. І нарешті, одним із головних завдань Яворський вважав керівництво творчістю учнів. Навчившись розрізняти окремі „музичні слова”, „фрази”, „розповіді”, діти відчували потребу самим „заговорити на музичній мові”. Стимулами до творчості служило й оточуюче життя, і сама музика, яку вони вивчали.

Саме музична творчість ясніше і конкретніше за інші викриває процес розвитку музичного мислення. „Думай сам, шукай сам. Тільки та їжа буде насичувати, яку ти сам розжуєш, сам ковтнеш і яку твій шлунок переварить. Якщо це буде робити твій сусід, а не ти, то тобі доведеться вмерти з голоду. Те ж і з грою на інструменті – буде грати сусід”. Ще в ті часи педагоги, що працювали за системою Яворського прийшли до висновку, що розвиток музичного мислення приводить до розвитку й загального мислення, до його морального удосконалення.

Система Б.В.Асаф'єва базувалася на трьох основних видах роботи, що сприяють розвитку музично-творчої ініціативи. Перше – „спостереження” над музикою. „Твори мистецтва не піддаються „скальпуванню”. Розчленоване на частини, воно перетворюється на неживу і безбарвну тканину. Глибше вслухатись, не даючи волі рукам. Не упускати цілого за миттю звучання. Важливо в розумних дозах оточити музичний твір вивченням загально-художніх, літературних, історично-соціальних побутових питань. Слухання музики повинно поєднуватись з практичними діями – з її виконанням.

Ідеї Яворського і Асаф'єва розвивали інші педагоги – Н.Брюсова, С.Шацький, Танєєв, Гольденвейзер, Ігумнов та інші.

З найбільш відомих сучасних педагогів слід виділити Д.Б.Кабалевського. Перш за все він ставив перед собою питання – яка кінцева мета уроку музики? У тому, щоб навчити співати і читати ноти? Розвинути слух і почуття ритму? Познайтись з деякими музично-теоретичними поняттями? Підвести до елементарної творчості та імпровізації? Безумовно, це дуже можливо. Та кінцеве стратегічне завдання – ввести дітей у світ справжньої музики і, тим самим, благотворно впливати на формування їх особистості. Збудити в учнів таку жваву цікавість до музики, щоб вони забажали пізнавати її все глибше і глибше; навчити не тільки слухати, а й чути музику. Бо існує мистецтво чутливо слухати, мистецтво брати із музики все те, що вона здатна дати.

Що ж принципово нове вніс Д.Кабалевський в музичну педагогіку? По-перше, „принцип узагальнень” на уроках музики. Це передбачає рух як від часткового до загального, так і від загального до конкретного. Який же метод занять здатен це забезпечити? Тільки метод роздумів. Метод сумісної роботи розуму й серця. Тут в однаковому ступені значимі і емоційний колорит думки, і інтелектуальне забарвлення почуттів. У музиці дійсне розуміння завжди пов'язане з глибоким відчуттям, але чуттєве сприйняття може й не супроводжуватись поняттям. Слід виховувати в учнів „чуттєве” і „думаюче” сприйняття.

Д. Кабалевський стверджував, що музика, подібна землі у древньому міфі, покоїться на трьох китах – на марші, танці і пісні [4: 20]. Поняття, що за цим стоять глибокі: з одного боку вони корінням своїм ідуть до істинно людських первинних основ музики – в рух людини і в інтоноване слово; а з другого – пісня, марш і танок прокладають місток до інших областей музики. Починаючи з питань „Про що говорить музика?”, „Що вона висловлює?”, „Що таке музична мова?” веде до достатньо простих, але широких понять музичної грамотності (від таких як мелодія, супроводження, темп, форми організації музики, різні види музичного виконавства) до особистих елементів музичної грамоти. Заняття не стануть розвиваючими розум і душу, якщо не буде забезпечено самостійний умовивід учнів. Діти самі відкривають особливості і якості музичних явищ, самі приходять до узагальнень і ці висновки дають ключ до конкретного в їх музичній практиці. „Думаюче і відчуваюче” сприйняття веде до розумового і духовного досягнення.

Враховуючи все, що досягла музична педагогіка, задаємо питання: якою повинна бути цілісна структура художньо-естетичного виховання і навчання?

Музика є однією з галузей мистецтва, однак завжди треба мати на увазі, що поряд з загальними властивостями, кожна галузь (музика, література, живопис) має свої особливості. Тому кожне з них має свою мову і потребує своєї системи викладання, що приведе до оволодіння його засобами виразності, емоційно осмисленого переживання його змісту. Об'єднання різних видів мистецтва в один „синтетичний” предмет мало б важкі наслідки для розвитку дійсно художньої культури і музичної зокрема. Але гарні педагоги, навчаючи дітей музиці, намагались використовувати в процесі роботи інші види мистецтва. Щоб в учнів виникли різні асоціації, музичні образи переводили в зорові (відображали їх у малюнках, у світових цятках, у графічному зображенні характеру музичного руху тощо). Музичні образи викликали у дітей і рухові реакції: характер, настрої музики, побудову твору вони передавали різними рухами (кроками, підскоками, танцями).

Цікавим є й написання музичних творів на запропоновані літературні тексти або особисті вірші, казки. Але й тут головним є музичний розвиток. І чим більше уваги концентрувалося на музиці як такій, тим успішніше проявляли себе учні в інших сферах свого життя, в тому числі і в навчанні взагалі. Роль вчителя поставити перед собою мету і, виходячи з цього, підбирати необхідний матеріал, засоби й прийоми роботи.

А тепер спробуємо з'ясувати на якій музиці слід виховувати дітей.

Музичне виховання повинно будуватися на органічному поєднанні трьох елементів: народної музики, класичної і сучасної. Педагог повинен чітко визначати свою позицію. Зійти зі шляху самому – це ще півбіди, а от завести в тупик своїх вихованців – біда незрівнянно серйозніша. Суть не в тому, яка професія буде у твого вихованця, а в тому, яким буде його духовний світ, його світогляд, мораль, відношення до навколишнього, до свого місця в

суспільстві. Гарний педагог, в якій би галузі знань він не працював, завжди зробить мистецтво своїм помічником.

Педагоги багатьох країн сперечаються, чи слід навчати музиці всіх дітей, чи лише особливо обдарованих. Ми повинні виходити з того, що музиці як професії слід, звісно, навчати лише тих, хто має до цього хист. Але загальне музичне виховання повинно розповсюджуватись абсолютно на всіх дітей, і головне завдання полягає тут не стільки в навчанні музиці окремо, скільки за допомогою музики, крізь неї впливати на весь духовний світ учнів і, перш за все, на їх мораль.

Мистецтво здатне і захоплювати й тільки розважати людину. Захоплювати можна лише глибокими думками і глибокими почуттями. Розважати можна чим завгодно, але було зайнятно, „лоскотало нерви”. Дійсне мистецтво живе віками, не підвладне моді, збагачує духовний світ людини. Це і Бах, і Моцарт, і Бетховен, і Чайковський. Розважальна музика, як правило, продукт недовготривалий, залежить від моди. Становлячись поступово єдиною духовною потребою, розваги неодмінно ведуть до присиченості, стирають усі естетичні ідеали і здібності. Так формується своєрідний тип естетично зіпсованої людини, не здатної до активного, творчого сприйняття справжнього мистецтва, високих почуттів. „Розважатись! Любою ціною!”. Масований наступ розважальної музики завдає труднощів у галузі музичного виховання вже тим тільки, що вносить смятіння в уми молоді. Спробуйте встояти проти її впливу, не маючи виробленого смаку, „імунітету проти пошлості”. Розуміння музики – це гостра зброя боротьби за високі ідеали гуманізму. І тут доречно згадати вислів великого польського живописця Яна Матейка: „Для нас мистецтво – свого роду зброя, яка невід’ємна від любові до Батьківщини”.

Висновки. Отже, виходячи з усього вищесказаного, робимо висновок: щоб мати в майбутньому гармонійно розвинену, освічену людину, патріота і гарного фахівця, необхідно зараз докласти багато зусиль і надати великої уваги саме навчанню і вихованню молоді.

Формування естетичного ставлення у студентів є дуже важливим та актуальним питанням у наш час. Найкращі досягнення культури, що несуть в собі високі національні ідеї, примушують пильніше вглядатися в національне минуле, пізнавати його духовну та музичну спадщину. Сучасна музична педагогіка все частіше звертається до творів українського народу та їх авторів. Це свідчить про позитивне ставлення до вивчення спадщини вітчизняних композиторів, справжню значущість якої має визначити молоде покоління. Потрібно розвивати культуру майбутніх учителів музики на естетичних засадах пізнання сучасних українських творів, з’ясовуючи основи формування естетичного ставлення майбутніх викладачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баренбойм Л. За полвека / Очерки. Статьи. Материалы. – Л. Советский композитор, 1989.
2. Єгорова І.В. Управління процесами формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах // Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: МО України, АПН України, ДАККО, ІЗМН, 1998. – С. 137 – 140.
3. Из истории музыкального воспитания. Хрестоматия. Сост. О.А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1990.
4. Кабалевский Д. Прекрасное пробуждает доброе. – М., 1973.